

**МІКРО- ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ В СФЕРІ КУЛЬТУРИ****MIKRO- AND MACROECONOMIC ASPECTS
OF MANAGEMENT IN SPHERE OF CULTURE**

УДК 331.108.45

Ярослав МАРТИНИШИН

доктор економічних наук, професор,
академік Міжнародної кадрової академії,
завідувач кафедри менеджменту та економіки
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
E-mail: biguss@meta.ua

Володимир КОМАР

аспірант кафедри менеджменту та економіки
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
E-mail: mr_saintspirit@mail.ru

**СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ КОРПОРАЦІЯМИ
У СФЕРІ КУЛЬТУРИ**

***Анотація.** У статті вказується на те, що поглиблення досліджень складних об'єктів привело до виникнення нових напрямів наукової методології, важливішим із яких слід визнати системний підхід, згідно з яким, на відміну від редуціоністського підходу, ціле не детермінується однозначно властивостями його елементів та не зводиться до них, але, навпаки, самі елементи детермінуються цілим і лише в його рамках дістають своє функціональне пояснення.*

Наголошується, що системний підхід у дослідженнях з корпоративного управління в сфері культури має виходити з того, що будь-яка корпорація є системою, кожний з елементів якої має свої визначені й обмежені цілі. Відповідно до цього, розв'язання проблемних ситуацій зводиться до виявлення ключових системоутворюючих елементів, що досягають поставленої мети в межах суворо обмеженої компетенції, у напрямку поліпшення функціонування системи в цілому.

Обґрунтовано етапи системного аналізу проблемної ситуації в корпоративному управлінні. Перший етап полягає у постановці завдання. На другому етапі системного аналізу необхідно локалізувати межі проблеми та визначити зовнішнє середовище для неї. Третій етап – формалізація проблеми – проводиться шляхом побудови моделі, що спрощує процес дослідження. У загальному вигляді модель проблеми може бути виражена у вигляді функції від очікуваних змін результату і витрат на проведення цих змін.

Відзначено, що у системах організаційного типу модель лише частково відбиває реальний процес, тому необхідна перевірка ступеня адекватності моделі реальному процесу. Перевірку роблять шляхом порівняння передбаченої поведінки системи з фактичною, при зміні значень параметрів. Якщо помилка неузгодженості перевищує припустиме значення, яке вибирають, виходячи з необхідного ступеня адекватності моделі, то це свідчить про те, що упущені деякі важливі фактори і взаємозв'язки.

Встановлено, що у результаті моделювання проблемної ситуації в системі корпоративного управління може виникнути необхідність змін однієї або кількох характеристик системи: структури управління, методів управління, стилю керівництва, параметрів внутрішнього устрою, стратегії розвитку та окремих складових технологічного процесу.

Ключові слова: корпорація; сфера культури; управління; проблемна ситуація; редуціоністський підхід; системний підхід; система; модель.

Yaroslav MARTYNYSHYN

Dr. Sc. (Economics), professor,
academician of International Personnel Academy,
head of sub-faculty of management and economics
National Academy of Supervisory Frame of Culture and Arts
E-mail: biguss@meta.ua

Volodymyr KOMAR

post-graduate student of sub-faculty of management and economics
National Academy of Supervisory Frame of Culture and Arts
E-mail: mr_saintspirit@mail.ru

**APPROACH OF SYSTEMS IN MANAGEMENT CORPORATIONS
IN SPHERE OF CULTURE**

***Abstract.** In the article specified on that deepening of researches of difficult objects resulted in the origin of new directions of scientific methodology, from which it follows more important to acknowledge approach of the systems, in obedience to which, unlike reduction approach, unit not it is determined simply properties of his elements and not taken to them, but, opposite, elements it is determined whole and only in his scopes reach the functional explanation.*

It is marked that approach of the systems in researches from a corporate management in the sphere of culture, must go out from that any corporation is the system, each of elements of which has it aims are certain and limited. In accordance with this decision of problem situations taken to the exposure of key elements which arrive at the put purpose within the limits of the severely limited jurisdiction, in direction of improvement of functioning of the system on the whole.

Grounded the stages of analysis of the systems of problem situation in a corporate management. The first stage consists in raising of task. On the second stage of analysis of the systems, it is necessary to localize the limits of problem and define an external environment for it. Third stage – formalization of problem – conducted by the construction of model which simplifies a research process. In a general view the model of problem can be expressed as a function from the expected changes of result and charges on the lead through of these changes.

It is marked that in the systems of organizational type a model only partly removes the real process, that is why necessary verification of degree of model adequacy the real process. Verification is done by comparison of the foreseen conduct by the systems with actual, at the change of values of parameters. If the error of inconsistency exceeds a legitimate value which is chosen, coming from the necessary degree of model adequacy, it goes to show that some important factors and intercommunications omission.

It is set that as a result of design of problem situation in the system of corporate management can arise up necessity of changes of one or a few descriptions of the system: management structure, management methods, style of guidance, parameters of internal device, strategy of development and separate constituents of technological process.

Keywords: corporation; sphere of culture; management; problem situation; reduction approach; approach of the systems; system; model.

Постановка проблеми. Підхід до господарчих об'єктів у корпоративному управлінні, як до складних систем, виражає одну з головних особливостей сучасного етапу розвитку науки, економіки і суспільства України, тому що в управлінні великими підприємствами, що є переважно акціонерними товариствами (корпораціями), задіяні значні природні, матеріальні, енергетичні, людські ресурси. Вони досить складні, розподілені в просторі, динамічні в часі, їхня поведінка описується як детермінованими, так і стохастичними законами.

Вміння розпізнати систему, декомпонувати її на елементарні складові, визначити закони управління кожною підсистемою і знову синтезувати систему потребує розробки низки спеціальних моделей, процедур, алгоритмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наука, у рамках якої розвиваються дослідження, спрямовані на розв'язання цих проблем, отримала назву «теорія систем» («системний підхід», «системний аналіз»). Ця теорія зародилася в 30-х рр. ХХ ст. й у 50-ті рр. сформулювалася як самостійний науковий напрям. Біля її джерел стояли біолог Л. Бергаланфі [1], фахівець з математичних проблем у галузі біології і психології А. Рапопорт [2], економіст К. Боулдинг [3]. Надалі ці дослідження були продовжені в численних роботах закордонних і вітчизняних учених: Р. Акоффа [4], І. Блауберга [5], О. Богданова [6], М. Месаровича [7; 8], В. Садовського [9], С. Оптнера [10], А. Уємова [11], Ю. Черняка [12], Е. Юдіна [13], С. Янга [14], а також у працях: М. Бондаренка [15], А. Денисова [16], Л. Колесникова [17], В. Лямця [18], О. Пономаренка [19] та ін.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак залишаються невирішеними питання щодо практичного застосування системного підходу до управління великими структурами корпоративного типу, які останнім часом набули широкого розповсюдження у всіх галузях національної економіки України.

Мета і завдання статті. Метою статті є обґрунтування методів практичного застосування системного підходу до управління корпораціями у сфері культури. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити сутність систем і системного підходу;
- викласти основні принципи системного підходу;
- розробити методичний інструментарій щодо використання системного підходу для розв'язання складних проблемних ситуацій у галузі управління корпораціями культурної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. У філософській літературі справедливо відмічається, що в наш час наука виявляє в об'єктах природи та суспільства предмети дослідження значно більш складніші, ніж ті, що бачила в них наука ХІХ ст. Ця зростаюча складність об'єктів дослідження перебуває у фокусі сучасних методологічних проблем [20, с. 318].

Поширення та поглиблення досліджень природи та суспільства, розвиток та вдосконалення наукових знань викликало до життя системне уявлення про оточуючий нас світ, привело до виникнення нових напрямів наукової методології, важливішим з яких слід визнати системний підхід.

Системний підхід можна вважати продуктом ХХ ст. Хоча було б неправильно думати, що, наприклад, у минулому сторіччі наука не вивчала різні системи. Добре відомо, що астрономія успішно вивчала сонячну планетарну систему, а математика – різні системи обчислення. Філософське осмислення та аналіз систем можна знайти в працях Бекона, Гегеля, Маркса [20, с. 323].

Здається, достатньо чітко сформулював основну ідею системного підходу Блез Паскаль, котрий підкреслював, що пізнати частини без пізнання цілого також неможливо, як пізнати ціле без знання його частин [20, с. 324].

І все-таки характерним для класичного розуміння системи або складних системних об'єктів було глибоке переконання в тому, що властивості, основні риси, закони розвитку та функціонування таких об'єктів однозначно чи принаймні рішучим чином детермінуються властивостями елементів, які їх створюють. Із цієї точки зору послідовне описання відповідних елементів та їхніх властивостей розглядалося врешті-решт як еквівалентне описання системного об'єкта (системи) в цілому.

Подібний підхід до вивчення складних об'єктів свого часу був не тільки виправданий, але й здавався єдиною можливістю. До того ж, при вирішенні ряду завдань він довів свою евристичну корисність. Підхід цей, що зводив властивості цілого до властивостей елементів, фахівці називають редуцціоністським. Можна вважати, що до кінця ХІХ ст., а в деяких галузях науки, техніки і управління – до середини ХХ ст., цей підхід не піддавався сумнівам [21, с. 104].

Але потім ситуація різко змінилася. Необхідність вирішувати низку завдань зовсім нового типу, що пов'язані із синтезом, організацією та управлінням складними технічними

та соціальними системами, реалізація економічних і наукових проектів, а також завдань, які зорієнтовані на вивчення функціонування та розвитку надскладних біологічних і соціальних об'єктів, на розв'язання глобальних екологічних проблем, привели до розуміння обмеженості редукціоністського підходу.

Протилежний йому підхід дістав назву системного. Достатньо виразно він сформульований у новій методологічній установці, де ціле (система) не тільки не детермінується однозначно властивостями його елементів або їхніх груп та не зводиться до них, але, навпаки, самі елементи детермінуються цілим і лише в його рамках дістають своє функціональне пояснення та виправдання (як «право на існування»).

І теоретики, і практики системного підходу достатньо одностайні в тому, що його достоїнства та переваги набули такого широкого підтвердження та визнання, що непотрібно наводити додаткових аргументів на його користь. Слід нагадати тільки, що системний підхід уперше був використаний в США у військових цілях (створення атомної бомби), але надалі значно поширився і в практиці управлінської діяльності у сфері громадянського виробництва [21, с. 133].

Значення відкриття системного підходу, системних якостей та відносин є надзвичайно визначною подією, оскільки без визнання їхніх закономірностей будь-яке конкретне вивчення складних об'єктів (особливо соціальних) вільно чи невільно збиватиметься на шлях зведення складного до простого. Тому нині жодна галузь наукового знання не може обійтися без системних уявлень як загального, так і специфічного порядку.

Протягом майже чотирьох останніх десятиріч, після того, як біолог Людвіг фон Бергаланфі та економіст Кеннет Боулдінг дали систематичне викладення принципів загально-го дослідження систем, за рубежом і в колишньому СРСР з'явилася безліч праць, присвячених як проблемам системної методології, так і дослідженням у найрізноманітніших галузях знання з використанням методу системного підходу.

Системний підхід у теперішній час проник в усі галузі наукового знання та людської діяльності як загальний та найбільш ефективний метод вирішення складних проблем. Він насамперед придатний для дослідження соціальних інститутів, де, на наш погляд, має найбільшу перспективу.

Комплексність проблем і зв'язані з ними труднощі, посилення залежності між питаннями, котрі, як здавалося раніше, не мають ніякого відношення одне до одного, необхідність враховувати значну кількість взаємопов'язаних обставин – усе це є результатом ускладнення розв'язуваних нині завдань, що, поряд з іншими факторами, зумовило виникнення нової методології вирішення сучасних проблем.

До речі, виникнення системного підходу в науковій літературі колишнього СРСР не було зовсім «безхмарною» подією: навколо нього відбувалася певна ідеологічна боротьба. Західні філософи намагалися довести, що діалектико-матеріалістичний метод, який в СРСР вважався загальним методом пізнання та соціальної практики, є лише синонімом системного підходу. Представники марксистсько-ленінської науки не погоджувалися з цим, зауважуючи, що за таким ствердженням криється класова позиція і воно є новою спробою зробити замах на одне з основних положень вчення про диктатуру пролетаріату. Даючи оцінку місцю системного підходу, марксист-ленінці не заперечували його, а вважали, що діалектика і системний підхід перебувають у відносинах субординації, оскільки вони представляють різні рівні методології: системний підхід виступає лише як конкретизація принципів діалектики. Але з часом цей спір було вирішено на користь системного підходу, хоча і не до кінця [21, с. 135].

Значна кількість літератури щодо проблем системного підходу і системного аналізу, безліч позицій та суджень, які висловлюються з приводу предмета та меж цієї нової синтезованої галузі знання, потребують чіткого визначення основних її категорій та понять. У цьому зв'язку насамперед відмітимо, що не слід плутати системний підхід та загальну теорію систем як дослідний напрям пізнання складних об'єктів (систем) із системним аналізом, як прагматичним, прикладним застосуванням ідей та методів системного підходу для розв'язання прак-

тичних проблем, тобто із сукупністю певних способів та прийомів, які використовуються для вирішення конкретних завдань у соціальній сфері, їхнє співвідношення має важливе методологічне значення.

Системний підхід спирається на два основних принципи – системності та ізоморфізму. Перший розглядає систему як комплекс зв'язаних елементів, що створюють її цілісність. Другий визначається як наявність однозначної або часткової відповідності структури однієї системи структурі іншої, що дозволяє моделювати одну систему за допомогою іншої, подібної їй у певному розумінні. Сучасні дослідження в галузі синергетики і теорії управління змінами дозволяють говорити щодо наявності ізоморфізму не тільки у побудові систем, але і в їхньому функціонуванні та розвитку.

Основною категорією, якою оперує системний підхід, є само поняття системи. Різноманітні підходи до визначення поняття «система» можна звести у п'ять груп.

Першу групу становлять визначення системи як будь-якої сукупності змінних, властивостей або сутностей. Згідно з такою логікою, системою треба визнати два (або більше) довільно обраних об'єкта, що мають у дійсності настільки слабкі взаємозв'язки, що вони або не можуть бути визначені спостерігачем, або ними можна знехтувати.

Друга група дослідників пов'язує систему з процесом цілеспрямованої діяльності. Матеріальною системою вважається частина об'єктивного матеріального світу, створена природою або людиною з визначеною метою, що складається з відносно стійких і взаємозалежних елементів, розвиток і вдосконалювання якої залежать від взаємодії з навколишнім середовищем. Крім розвитку, у системах можуть відбуватися процеси деградації та руйнування, причому останні залежать не тільки від взаємодії систем із навколишнім середовищем, але і від внутрішніх властивостей самої системи.

Третя група базується на розумінні системи як множини елементів, пов'язаних між собою. Але важко визначити що-небудь через поняття множини без опису конкретної ситуації, характеру зв'язків у певних умовах.

Четверту групу становлять загальні визначення системи як комплексу елементів, що знаходяться у взаємодії. У цьому випадку може виникнути враження, що будь-які, навіть об'єкти, які взаємодіють слабо, можуть бути розглянуті з системних позицій і віднесені до категорії «система», яку характеризують два аспекти – дескриптивний (або описовий), який виділяє системний об'єкт серед несистемних, і конструктивний, що відповідає на запитання – як будувати систему шляхом виділення її із середовища. Розгляд цих аспектів має сутнісне навантаження, але треба конкретизувати розходження між ними. Дескриптивне визначення системи повинне проводити більш чітку грань між системними і несистемними об'єктами, і, таким чином, давати поняття системи «взагалі», а конструктивне – базуватися на загальних принципах виділення системи із середовища (входи, виходи, межі, процес, цілі, функції) і надавати можливість побудови конкретної системи.

П'ята група об'єднує ознаки, якими повинен володіти об'єкт, щоб його можна було віднести до категорії «система». До таких ознак відносяться: цілісність; наявність кількох типів зв'язків (просторові, функціональні, генетичні і т.п.); структура (організація); ієрархія рівнів; управління; цілі; процеси самоорганізації, функціонування та розвитку. Дане визначення не позбавлене недоліків:

– наявність двох і більше типів зв'язків для віднесення об'єкта до категорії системного необхідна далеко не завжди;

– багато типів систем (наприклад, природні) не мають визначеної мети;

– поняття організації не тотожне поняттю структури;

– крім самоорганізованих систем, існують і організовані (закриті).

Вихідним моментом у визначенні системи є її протиставлення середовищу, тобто середовище – це все те, що не входить у систему, а система – це кінцева безліч об'єктів, якимсь чином виділена із середовища. Між середовищем і системою існує нескінченна безліч взаємних

зв'язків, за допомогою яких реалізується процес взаємодії середовища і системи. Виділення системи із середовища і визначення меж їхньої взаємодії є однією з першочергових завдань системного аналізу. Від правильності визначення меж залежать не тільки виконувані функції, ефективність і якість системи, але і нерідко сама її життєдіяльність. З іншого боку, діалектичною основою системних досліджень є принцип системності, суть якого зводиться до того, що система як щось ціле має властивості, не властиві її елементам. У цьому випадку при визначенні системи необхідно виходити з двох основних понять:

- 1) система є сукупністю елементів, що взаємодіють;
- 2) система є цілісним середовищем, що володіє новими системоутворюючими властивостями.

З огляду на вищевикладене, системою називатимемо кінцеву множину функціональних елементів і відносин між ними, виділену із середовища відповідно до визначеної мети, у рамках певного часового інтервалу. У цьому випадку під елементом прийнято розуміти найпростішу неподільну частину системи – підсистему. При цьому відповідь на запитання, що є такою частиною, не може бути однозначною і залежить від цілей розгляду об'єкта як системи.

Незадоволення елементів зовнішнього середовища кінцевими продуктами системи, або низька ефективність взаємодії елементів зовнішнього середовища з системою, породжують інше поняття системного підходу – «проблемна ситуація» – існуючий або прогнозований ступінь незадоволення зв'язками між системою і середовищем.

Концепція «системи» використовується як засіб для вивчення характеристик об'єкта, яким у даному випадку є проблемна ситуація в управлінні акціонерним товариством у сфері культури, відпочинку та розваг. Отже, ключ до розв'язання проблемних ситуацій, або конфліктів, полягає в системному підході до об'єкта управління. Основні його положення такі:

- учасники конфлікту повинні знаходитися в системі, елементи якої розташовані ієрархічно і взаємозалежні за допомогою прямих та зворотних зв'язків;
- система учасників проблемної ситуації є цілісною;
- є фіксовані зв'язки системи з зовнішнім середовищем.

Аналіз проблемної ситуації охоплює такі етапи:

- 1) встановлення змісту проблеми, тобто з'ясування, чи є в дійсності проблема або вона надумана;
- 2) визначення новизни проблемної ситуації;
- 3) встановлення причин виникнення проблемної ситуації;
- 4) визначення ступеня взаємозв'язку проблемних ситуацій;
- 5) визначення повноти і вірогідності інформації щодо проблемної ситуації;
- 6) визначення можливості розв'язання проблеми.

Визначення існування проблеми припускає перевірку істинності або помилковості формулювання проблеми і її приналежності. Перевірка істинності існування повинна здійснюватися, насамперед, за наявності в системі сукупності економічних і соціальних втрат, а її значимість – за критерієм економічного, або соціального ефекту, отриманого в системі після ліквідації проблемної ситуації. Оцінка ж ступеня проблемності повинна базуватися на порівнянні фактичних (у даний момент або в майбутньому) значень цілей з їхніми плановими або нормативними значеннями.

Визначення новизни проблемної ситуації необхідне для виявлення і встановлення можливих прецедентів або аналогій. Наявність минулого досвіду або нормативних рекомендацій дозволяють істотно полегшити роботу експертів з обґрунтування і прийняття рішень щодо ліквідації проблеми.

Установлення причин (як у системі, так і у зовнішньому середовищі) виникнення проблеми дозволяє глибше зрозуміти закономірності функціонування об'єкта управління, розкрити найбільш істотні фактори, що призвели до проблемної ситуації.

При аналізі ситуації необхідно встановити можливі взаємозв'язки цієї проблеми з іншими. При цьому необхідно провести класифікацію проблем на головні та другорядні, загальні та часткові. Аналіз взаємозв'язків дозволить чітко і глибоко виявити причинно-наслідкові

залежності та сприяти реалізації комплексного рішення. Комплексність припускає вироблення рекомендацій щодо змін не тільки у досліджуваній системі, але й у зовнішньому середовищі.

Велике значення в аналізі має визначення ступеня повноти і вірогідності інформації щодо проблемної ситуації. У випадку повної інформації неважко сформулювати сутність проблеми і комплекс умов, що її характеризують. Якщо ж має місце невизначеність, то необхідно розглянути дві альтернативи:

- або провести роботу з отримання відсутньої інформації;
- або відмовитися від одержання додаткової інформації та приймати рішення в умовах наявної невизначеності.

Важливою складовою частиною аналізу проблемної ситуації є визначення ступеня можливості розв'язання проблеми. У даному випадку вже на попередньому етапі необхідно хоча б приблизно оцінити можливість розв'язання проблеми, оскільки немає сенсу займатися пошуком рішень для нерозв'язних на даний момент проблем.

Складність і різноманіття систем і проблемних ситуацій потребують розробки формальних процедур організації такого роду діяльності.

Системний підхід у дослідженнях з корпоративного управління виходить із того, що будь-яка корпорація є системою, кожний з елементів якої має свої визначені й обмежені цілі. Відповідно до цього, розв'язання проблемних ситуацій зводиться до виявлення ключових системоутворюючих елементів, що досягають поставленої мети в межах суворо обмеженої компетенції, у напрямку поліпшення функціонування системи в цілому. Підвищення ефективності системи не означає оптимізації роботи всіх без винятку елементів.

Для вивчення проблемної ситуації, насамперед, з'ясовують її причину та можливі наслідки. Для цього необхідно відповісти на такі запитання:

- 1) як сформульована проблема?
- 2) чим і ким викликана проблемна ситуація?
- 3) всю або окрему частину системи вона охоплює?
- 4) чи передбачаються радикальні рішення, пов'язані з корінною перебудовою, принциповою зміною діючої системи, або досить заходів для поліпшення її роботи на базі існуючих можливостей?
- 5) хто є учасниками проблемної ситуації і які їхні цілі?
- 6) що хотілося б отримати кожному учасникові в результаті змін і як це може вплинути на систему?
- 7) що перешкоджає розв'язанню ситуації?
- 8) як оцінити ефективність вирішення проблеми для системи в цілому?

Перший етап системного аналізу проблемної ситуації в корпоративному управлінні полягає в постановці завдання. Відповіді повинні дати всі зацікавлені сторони корпоративних відносин – акціонери, менеджери, працівники, постачальники, клієнти, держава, місцева адміністрація, громадськість, або ті з них, хто безпосередньо задіяний у певній ситуації. Практика показує, що відповіді будуть односторонніми і різними у різних учасників, з урахуванням тільки особистих інтересів і без врахування усіх впливів та факторів системи. У будь-якому випадку сторони конфлікту повинні дійти консенсусу інтересів на першому етапі. Постановка завдання частіше формулюється природною мовою і, за можливості, якою-небудь формальною мовою. Багато проблем не піддаються формалізації і можуть бути описані тільки вербально (словесно). Однак і вербальна постановка повинна містити опис існуючого і бажаного положення справ, розбіжність між якими і становить основний зміст проблеми.

На другому етапі системного аналізу (структуризація проблеми) необхідно локалізувати межі проблеми і визначити зовнішнє середовище для неї. При поділі проблем на класи варто враховувати принципову можливість їхньої структуризації, тобто приналежність до структурованих, слабо структурованих або неструктурованих. Для кожної локальної проблеми з погляду системного підходу визначаються входи і виходи, а також зв'язки із зовнішнім середовищем.

Третій етап – формалізація проблеми – проводиться шляхом побудови моделі, що спрощує процес дослідження. Побудова моделі значно полегшує розуміння проблеми, дозволяє проводити дослідження, прогнозувати поведінку системи у визначених умовах.

Однак модель є лише наближеним описом проблеми, чим більше відомостей отримано щодо проблеми на попередніх етапах, тим вище ступінь відповідності моделі реальній проблемі. Основне завдання даного етапу – це виділення найбільш істотних факторів проблеми, при відсіванні тих, що не впливають на неї.

Загальних способів побудови економіко-математичних моделей не існує. У кожному конкретному випадку модель будується, виходячи з цільової спрямованості проблеми, з урахуванням необхідної точності рішення і точності вхідних даних. Модель повинна бути досить повною з урахуванням усіх важливих факторів, з одного боку, і досить простою для встановлення явних залежностей між входом і виходом, з іншого.

У загальному вигляді модель проблеми (МП) може бути виражена у вигляді функції (f) від очікуваних змін результату (P) і витрат на проведення цих змін (B):

$$\max \text{МП} = f(P, B), \quad (1)$$

при обмеженні $B < B_{\text{дон}}$.

У явному вираженні ця залежність може мати вигляд

$$K = (P^0 - P^*) / B, \quad (2)$$

де $P^0 (P^0_1, P^0_2, \dots, P^0_s)$ – оцінка фактичного стану проблеми;

$P^* (P^*_1, P^*_2, \dots, P^*_s)$ – оцінка бажаного стану (розв'язання) проблеми.

Заходи, проведені для досягнення поставлених цілей і підвищення ефективності діяльності корпорації, повинні бути спрямовані на скорочення «відстані» між векторами P^0 і P^* до нуля, тобто на досягнення рівності $P^0 = P^*$.

Корпорація в процесі розв'язання проблеми знаходиться під впливом як керованих, так і некерованих факторів, що повинно бути враховано в економіко-математичній моделі

$$P = \Phi(X, Y), \quad (3)$$

де $P (P_1, P_2, \dots, P_s)$ – вектор стану проблеми;

$X (X_1, X_2, \dots, X_s)$ – вектор некерованих факторів;

$Y (Y_1, Y_2, \dots, Y_s)$ – вектор керованих факторів.

Приведена залежність відповідає кібернетичній моделі «чорної скрині», коли на вхід подаються керовані та некеровані фактори, а на виході виходять результати, обумовлені структурою і процесами, що протікають у системі.

На практиці одна частина керованих факторів є фактично керованими, інша – потенційно керованими. Для досягнення мети важливо виділити фактори, що реально (а не потенційно) підлягають керуванню. У зв'язку з цим модель (3) представимо функцією

$$P = \Phi(X, Y_\phi, Y_n), \quad (4)$$

де $Y_\phi (Y_{1\phi}, Y_{2\phi}, \dots, Y_{s\phi})$ – фактично керовані фактори;

$Y_n (Y_{1n}, Y_{2n}, \dots, Y_{sn})$ – потенційно керовані фактори.

Найбільш розповсюджене застосування методу експертних оцінок для визначення суттєвих факторів в економіко-математичній моделі.

Сутність методу експертних оцінок полягає в організації проведення експертами інтуїтивного-логічного аналізу проблеми з кількісною оцінкою суджень і обробкою їхніх результатів. Узагальнена думка групи експертів приймається як рішення проблеми. Експертні оцінки є основним науковим методом аналізу, що застосовується для розв'язання складних

слабоформалізованих проблем, таких як аналіз гнучкості, адаптивності, контролю над зовнішнім середовищем, виживання, розвитку організації.

Метод експертних оцінок включає обов'язкові етапи відбору експертів, оцінки їхньої компетентності, процедури проведення опитування, обробки результатів, визначення узгодженості думок експертів.

Підбір кількісного і якісного складу експертів проводиться на основі аналізу проблеми, вірогідності оцінок, характеристик експертів і витрат на експертизу. Основні види опитування: анкетування, інтерв'ювання, «мозковий штурм», дискусія, нарада, оперативна гра, сценарії.

Після проведення опитування групи експертів обробляються результати. Вихідною інформацією є числові дані, що виражають думку експертів і її змістовне обґрунтування. При обробці результатів опитування вирішуються такі завдання:

- визначення погодженості думок експертів;
- побудова узагальненої оцінки критеріїв;
- визначення залежності між оцінками експертів;
- визначення відносної вагомості локальних критеріїв;
- оцінка надійності результатів експертизи.

Завершальним етапом системного аналізу є перевірка адекватності моделі проблемної ситуації, її дослідження й аналіз можливостей практичного розв'язання проблеми.

У системах організаційного типу модель лише частково відбиває реальний процес, тому необхідна перевірка ступеня адекватності моделі реальному процесу. Перевірку роблять шляхом порівняння передбаченої поведінки системи з фактичною при зміні значень векторів параметрів. Якщо помилка неузгодженості перевищує припустиме значення, яке вибирають, виходячи з необхідного ступеня адекватності моделі, то це свідчить про те, що упущені деякі важливі фактори і взаємозв'язки. У цьому випадку роблять коректування моделі. Коректування може вимагати додаткової діагностики й аналізу проблемної ситуації, уточнення економіко-математичної моделі, змін кількості та складу змінних моделі.

У результаті моделювання проблемної ситуації в системі корпоративного управління може виникнути необхідність змін однієї або кількох характеристик системи. Цими характеристиками можуть бути: структура управління, методи управління, стиль керівництва, параметри внутрішнього (а іноді й зовнішнього середовища), стратегія розвитку, окремі складові технологічного процесу. Коли виникає необхідність в істотній зміні системи корпоративного управління, доцільно провести діагноз її готовності та забезпечити перехід до нової системи таким чином, щоб мінімізувати опір і гарантувати позитивну реакцію організації.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Системний підхід є важливим інструментом дослідження проблемних ситуацій, що виникають у корпоративних відносинах при різноманітних (часто конфліктуючих) інтересах учасників. Його мета – допомогти керівництву прийняти правильне рішення у виборі стратегічних альтернатив для досягнення підвищення ефективності функціонування корпорації при оптимізації витрат на реалізацію рішення і зменшенні ризиків.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі може бути розробка різноманітних ситуаційних моделей для оптимізації прийняття управлінських рішень у корпораціях сфери культури.

Список використаної літератури

1. Bertalanffy L. General System Theory / L. Bertalanffy. – London, 1962. – 417 p.
2. Рапопорт А. Общая теория систем / А. Рапопорт ; пер. с англ. В. Я. Алтаева и Э. Л. Наппельбаума. – М. : Мир, 1966. – 372 с.
3. Боулдинг К. Общая теория систем – скелет науки / К. Боулдинг. – М. : Наука, 1969. – 457 с.
4. Аккоф Р. Аккоф о менеджменте / Р. Аккоф. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
5. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг. – М. : Мир, 2007. – 361 с.
6. Богданов А. А. Тектология: Всеобщая организационная наука / А. А. Богданов ; редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М. : Экономика, 2008. – 655 с.

7. Месарович М. Общая теория систем: математические основы / М. Месарович. – М. : Мир, 1998. – 312 с.
8. Месарович М. Теория иерархических многоуровневых систем / М. Месарович. – М. : Мир, 1993. – 344 с.
9. Садовский В. Н. Основания общей теории систем: логико-методологический анализ / В. Н. Садовский. – М. : Наука, 1984. – 280 с.
10. Оптнер С. Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем / С. Оптнер. – М. : Советское радио, 1989. – 416 с.
11. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – М. : Мысль, 2008. – 322 с.
12. Черняк Ю. И. Системный анализ в управлении экономикой / Ю. И. Черняк. – М. : Экономика, 1975. – 193 с.
13. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1988. – 256 с.
14. Янг С. Системное управление организацией / С. Янг ; пер. с англ. под ред. С. П. Никанорова, С. А. Батасова. – М. : Советское радио, 1982. – 456 с.
15. Бондаренко М. Ф. Основы системологии / М. Ф. Бондаренко. – Х. : ХТУРЭ, 2014. – 118 с.
16. Денисов А. А. Теория систем и системный анализ / А. А. Денисов. – М. : Юрайт, 2013. – 679 с.
17. Колесников Л. А. Основы теории системного подхода / Л. А. Колесников. – К. : Наук. думка, 2015. – 176 с.
18. Лямец В. И. Системный анализ / В. И. Лямец. – Х. : ХТУРЭ, 2012. – 252 с.
19. Пономаренко О. І. Системні методи в економіці, менеджменті та бізнесі / О. І. Пономаренко. – К. : Либідь, 2015. – 240 с.
20. Чекаль Л. А. Філософія науки та інноваційного розвитку / Л. А. Чекаль. – К. : Міленіум, 2012. – 462 с.
21. Добронравова І. С. Новітня філософія науки / І. С. Добронравова. – К. : Логос, 2014. – 344 с.

References

1. Bertalanffy, L. (1962), *General System Theory*, London, UK.
2. Rapoport, A. (1966), *Obshhaja teorija sistem* [General theory of the systems], Mir, Moskva, Rossija.
3. Boulding, K. (1969), *Obshhaja teorija sistem – skelet nauki* [A general theory of the systems is a science skeleton], Nauka, Moskva, Rossija.
4. Akkof, R. (2009), *Akkof o menedzhmente* [Аккоф about a management], Piter, Sankt-Peterburg, Rossija.
5. Blauberg, I. V. (2007), *Stanovlenie i sushhnost' sistemnogo pohoda* [Becoming and essence of system hike], Mir, Moskva, Rossija.
6. Bogdanov, A. A. (2008), *Tektologija: Vseobshhaja organizacionnaja nauka* [Тектология: Universal organizational science], Ekonomika, Moskva, Rossija.
7. Mesarovich, M. (1998), *Obshhaja teorija sistem: matematicheskie osnovy* [General theory of the systems: mathematical bases], Mir, Moskva, Rossija.
8. Mesarovich, M. (1993), *Teorija ierarhicheskikh mnogourovnevnyh sistem* [Theory of the hierarchical multilevel systems], Mir, Moskva, Rossija.
9. Sadovskij, V. N. (1984), *Osnovaniya obshhej teorii sistem: logiko-metodologicheskij analiz* [Grounds of general theory of the systems: логико-методологический analysis], Nauka, Moskva, Rossija.
10. Optner, S. (1989), *Sistemnyj analiz dlja reshenija delovyh i promyshlennyh problem* [Analysis of the systems for the decision of business and industrial problems], Sovetskoe radio, Moskva, Rossija.
11. Uemov, A. I. (2008), *Sistemnyj podhod i obshhaja teorija sistem* [Approach of the systems and general theory of the systems], Mysl', Moskva, Rossija.
12. Chernjak, Ju. I. (1975), *Sistemnyj analiz v upravlenii jekonomikoj* [Analysis of the systems in a management by an economy], Ekonomika, Moskva, Rossija.
13. Judin, Je. G. (1988), *Sistemnyj podhod i princip dejatel'nosti: metodologicheskie problemy sovremennoj nauki* [Approach of the systems and principle of activity : methodological problems of modern science], Nauka, Moskva, Rossija.
14. Jang, S. (1982), *Sistemnoe upravlenie organizacij* [System management by organization], Sovetskoe radio, Moskva, Rossija.
15. Bondarenko, M. F. (2014), *Osnovy sistemologii* [Bases of science dealing with systems], HTURJe, Har'kov, Ukraina.

16. Denisov, A. A. (2013), *Teorija sistem i sistemnyj analiz* [Theory of the systems and analysis of the systems], Jurajt, Moskva, Rossija.
17. Kolesnikov, L. A. (2015), *Osnovy teorii sistemnogo podhoda* [Bases of theory of approach of the systems], Nauk. dumka, Kyiv, Ukraina.
18. Ljames, V. I. (2012), *Sistemnyj analiz* [Analysis of the systems], HTURJe, Har'kov, Ukraina.
19. Ponomarenko, O. I. (2015), *Systemni metody v ekonomitsi, menedzhmenti ta biznesi* [System methods are in an economy, management and business], Lybid', Kyiv, Ukraina.
20. Chekal', L. A. (2012), *Filosofii nauky ta innovatsijnoho rozvytku* [Filosofiya science and innovative development], Milenium, Kyiv, Ukraina.
21. Dobronravova, I. S. (2014), *Novitnia filosofii nauky* [Newest philosophy of science], Lohos, Kyiv, Ukraina.

УДК 332.122:338

Дмитро СОЛОХА

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри економіки та менеджменту
Київський національний університет культури і мистецтв
E-mail: tttt66t@yandex.ru

Оксана БЄЛЯКОВА,

кандидат економічних наук, доцент
завідувач кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київський національний університет культури і мистецтв
E-mail: tttt66t@yandex.ru

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ СТАЛОЇ СОЦІОЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Анотація. В статті представлено результати дослідження проблем сталого розвитку, розглядаючи сталість як розвиток будь-якої системи, як певну сукупність (систему) компонентів, пов'язаних між собою потоками речовини, енергії та інформації, що територіально структурується (соціально-економічна система), яка просторово може мати значний діапазон масштабів – від глобального до регіонального (країна, частина країни, область). Доведено, що властивості формування цілісності визначаються дихотомічними властивостями соціально-економічних систем.

Представлено відображення структури сталих функціональних відносин соціально-економічних систем. Із появою в соціально-економічній системі (в сукупності систем) нових властивостей елементів, цикл розвитку системи стає асиметричним, у ньому з'являється дисбаланс властивостей.

Доведено, що всі соціально-економічні системи представляють дихотомічну єдність потоків речовини, енергії й інформації. Соціально-економічна система визначається територіально, має власні цілі розвитку, які синтетично узагальнюються в категорії потенціал, а також супроводжуються відповідальністю за їхню реалізацію або визначеністю механізмів, необхідних для досягнення цілей.

Виділено цикли розвитку соціально-економічних систем, що поділяються на кілька типів, та охарактеризовано основні: цикл динамічно рівноважного стану; цикл еволюційних революцій; цикл еволюційних катастроф.

Доведено, що в умовах подальшої розбудови ринкових трансформацій сталий розвиток регіону є базисом адаптаційного процесу, завдяки чому регіон як цілісна соціально-економічна система трансформується відповідно до мінливого зовнішнього середовища, максимально використовуючи свої можливості та нейтралізуючи негативний вплив середовища. Формування концепції управління сталим розвитком соціально-економічної системи регіону, адекватної як до його властивостей,